

'מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו – חצר מותרת ומבוי אסור... כאן שעירבו בני חצר עם בני מבוי, כאן שלא עירבו'. מבואר למסקנא שטעם איסור הטלטול במבוי הוא משום שלא עירבו בני המבוי עם החצר, הא מדאורייתא מועילות המחיצות של החצר למבוי להיות רשות היחיד, הגם שבמבוי עצמו אין שם אלא שתי מחיצות, וגם מתוך המבוי אין נראית המחיצה שבחצר, שהרי פירצת החצר מכוונת כנגד ראש המבוי [לפירוש ר"ח ועוד ראשונים שרב יוסף דלהלן סובר שאפילו מכוונות זה כנגד זה מותר].

ומכאן דן בשו"ת אבני נזר (רפט) אודות צורת הפתח העשויה למבוי באופן שהקנים של צורת הפתח אינם נראים מתוך המבוי אלא מבחוץ. ע"ש באריכות. ואולם דעת החזו"ן-איש שאין צורת הפתח מועילה באופן זה (ע' חזו"א פו,ה ובהרחבה בקהלות יעקב ו).

דף ח

(ע"ב) 'מבוי העשוי כנדל, אמר אביי: עושה צורת הפתח לגדול והנך כולהו מישרו בלחי וקורה. אמר ליה רבא: כמאן כשמואל דאמר תורתו כסתום, למה לי צורת הפתח...'. מכאן הוכיחו הראשונים (עתוס' ורא"ש לעיל ו). כמו שפרש"י (שם) שלדברי רב שמבוי עקום דינו כמפולש – צריך תיקון בעקמימות, שאם די בצורת הפתח בקצה אחד ולחי או קורה בקצה האחר, מהו שהקשה רבא לאביי 'כמאן כשמואל' הלא זהו ממש כרב.

וגם מהמשך דברי רבא 'עושה צורת הפתח לכולהו להאי גיסא ואידך גיסא מישתרו בלחי וקורה' משמע שבכל אחד מהמבואות הקטנים עושה שני תיקונים – הרי שצריך תיקון במקום העקמימות. ואולם יש מפרשים שמדובר כאן שהמבוי הראשי מפולש לרשות הרבים בשני צדיו, ואמר אביי להצריך במבוי זה לחי מכאן וצורת הפתח מכאן, וכן בקטנים די בלחי בקצה, אבל בעקמימות אין צריך כלום (עפ"י רבנו יהונתן ועוד). ולפי זה מובנת קושית רבא 'כמאן כשמואל', כי בנתינת לחי בצד אחד שבמבוי הגדול אין די לרב שהרי עדיין נמצא כאן מבוי עקום המפולש לרה"ר בלא צורת הפתח. לכך אמר רבא לעשות צורת הפתח בכל אחד מהקטנים, ואז די בלחי שבקצה אחד של המבוי הגדול. [ואין להקשות למה יעשה הרבה צורות הפתח, יתקין רק בגדול שני צורות הפתח ודי לכל הקטנים בלחי – לא כי, שהרי יש כאן מבואות קטנים בצורת ח, ואינם ניתרים לרב בלחי, על כן צריך להתקין צורת הפתח בכל מבוי קטן. ערא"ש לעיל ו].

ויש מפרשים דברי רבא 'עושה צורת הפתח לכולהו להאי גיסא ואידך גיסא מישתרו בלחי וקורה' – שמדובר במבואות קטנים הפתוחים לגדול משני צדיו [זה שלא כנגד זה], והצריך רבא בכל המבואות שבצד אחד לעשות צורת הפתח [וכן במבוי הגדול] ובכל המבואות שבצד האחר עושה לחי או קורה בקצה, ונמצא עתה שאין כאן בשום צד מבוי עקום [כצורת ר'] שאין לו צורת פתח. ואעפ"י שעדיין יש מבוי העשוי כ-ח' בלא צורת הפתח – נוקטת דעה זו שמבוי כזה אינו צריך צורת הפתח אפילו לרב, מפני שמבוי כזה אינו מקצר הדרך לבני רשות הרבים (עפ"י רשב"א בחדושי ובתשובתו ח"ג רסט; חדושי הר"ן. וכ"כ לפרש הגרעק"א בתשובה לג).

'אמר ליה רבא: כמאן כשמואל דאמר תורתו כסתום, למה לי צורת הפתח...'. ודעת אביי נראה שסובר כשמואל, אך מתוך שיש כאן פילושים רבים, מחמיר עליו יותר להצריך צורת הפתח לגדול (חדושי הר"ן).

מבואר בסוגיא שהמבואות הקטנים הנכנסים לגדול נידונים כ'מבוי עקום' המפולש לרשות הרבים מכאן ומכאן. ויש לשאול מאי שנא ממבוי שנפרץ במלואו לרחבה או לחצר באמצעם שמבואר בסוגיא דלעיל שאעפ"י שהרחבה פרוצה לרשות הרבים אין המבוי נידון כמפולש כאשר אין הפתחים מכוונים זה כנגד זה, וגם כאן נאמר הואיל והמבוי הקטן פרוץ לגדול באמצעו ואין פתח כנגדו לרשות הרבים, יהא נידון כסתום ולא כמפולש?

אך יש לחלק בין חצר ורחבה למבוי; החצר אין פילוש לרשות הרבים אוסר אותה והריהי נידונית כרשות היחיד אעפ"י שמפולשת, הלכך כשנפרץ לתוכה מבוי – לרשות היחיד נפרץ, משא"כ מבוי קטן שנפרץ לגדול, הואיל והפילוש אוסר במבוי, שניהם אינם 'רשות היחיד' וכל אחד נידון כמפולש לרה"ר (עפ"י אבני נזר רסב, ט. וזוה הוכיח שאין הפילוש אוסר בחצר ותמה על הדעה האוסרת).

'מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר. פחות מארבע אמות מניח את הקורה באלכסון. ארבע אמות אינו מניח...' – מפני שארבע אמות הוא שיעור מבוי, הלכך החלק הזה נידון כמבוי בפני עצמו וצריך מחיצה כנגדו (עפ"י רי"ף).

[יש להוסיף טעם ודוגמא מההלכה של 'דופן עקומה' עד ארבע אמות, שבארבע שוב אין רואים את המקום כהמשך הדופן, והכי נמי אמרו חכמים רק עד ארבע אמות ניתן להמשיך את כותל המבוי].

ונראה שמטעם זה כשהיה הארוך ארבע אמות, אפילו בא להניח הקורה בתוך ארבע אין מועיל, כיון ששם מבוי אחרת עליו ואינו מקום הנחת הקורה כלל (עפ"י שפת אמת).

'הכל מודים בבין לחיים שאסור'. פירשו ראשונים (חדושי הר"ן, וכן מובא ברשב"א וריטב"א): לפי שאין שיעור לרוחב הלחי, הרי כל המשך הלחי אינו 'מתיר', ואעפ"י שעשאו רחב אין אומרים בו חודו החיצון מתיר שהרי בעיקרו אין לו שיעור רוחב. משא"כ קורה שצריכה רוחב טפה. והתוס' כתבו: מתוך שאין לו שיעור יבוא להוציא החוצה.

ונראה שהתוס' מיאנו בטעם הראשון, שאם כן גם קורה לא תתיר בחודה החיצון אלא עד סוף שיעור הכשרה דהיינו טפה. ובדעת הראשונים יש לחלק בין קורה שיש לה שיעור רוחב שאפילו אם הרחיב השיעור י"ל שכולה מתרת, ובין דבר שאין לו שיעור רוחב שאין מתיר אלא תחילתו.

ולפי שני הטעמים נראה שבצורת הפתח אסור להשתמש תחתיה שהרי אין שיעור לרחבה. וכ"כ הנצי"ב בחדושי, וצדד בדעת רש"י שמותר ורק בלחי אסור שהוא משום היכר ולא משום מחיצה.

והר"י בן מגאש (בתשובה כד) כתב טעם אחר; השטח שתחת הקורה אחד הוא עם השטח שלפנים הימנו, מפני שהכותל שתחת הקורה ושלפנים ממנה אחד הוא, משא"כ בין הלחיים חלוק מתוך המבוי, שהלחי מפסיק בין הכותל ובין החלל, והרי אותו שטח חלוק מהשטח שלפנים שהוא כנגד הכותל.

מובן לפי"ז שנקטו 'בין הלחיים' ולא 'כנגד הלחי' – להדגיש הטעם שהוא כמקום לעצמו משום חציצת הלחיים מהכותל. ואמנם יתכן שגם בלחי אחד אסור, כי במקום שכנגד הלחי כאילו אין כותל אלא מצד אחד.

'נעץ שתי יתידות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן... לדברי המתיר אוסר'. הטעם שאין אומרים 'לבוד' להמשיך כותלי המבוי מכאן ומכאן עד הקורה, פרש"י מפני שאין כאן מחיצה ממשית. פירוש, אין שייך לחבר מתורת 'לבוד' אלא דברים ממשיים, ולא לחבר המבוי ל'מחיצה דינית' (עריטב"א).

הנה מדברי השלחן-ערוך בהלכות סוכה (תרל, ט) נראה שאינו סובר טעם זה; שפסק סוכה שהסכך למעלה

מן הדפנות וגם אינו מכוון כנגדן, אם הוא בתוך ג' טפחים להן – כשרה, משום שאומרים 'גוד אחית' הסכך ושוב אומרים 'לבוד' לצרף הסכך עם הדפנות. הרי משמע שאף במציאות דינית אומרים בה 'לבוד'. ולדבריו יש לפרש מדוע כאן אין אומרים 'לבוד'; כי הלא מן הדין אין אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' אלא בתקרה הרחבה ד' טפחים (כמבואר בשבת ט), ורק בקורת מבוי הקלו חכמים לומר 'יורד וסותם' אפילו בטפח אחד, מפני שמהתורה המבוי אינו רשות הרבים, אם כן י"ל שקולא זו אינה אמורה אלא כשהקורה בתוך המבוי ולא כשהיא נמצאת ברשות הרבים, הלכך מעיקרא אין שייך מעיקרא להכשיר ולומר 'יורד וסותם' בקורה המנותקת מהמבוי [משא"כ בסוכה ששייך להתחיל ולומר 'גוד אסיק מחיצתא' כאילו המחיצות עולות עד לרקיע, ושוב י"ל 'לבוד' בין הסכך למחיצות העולות]. יתר על כן, הלא אותו חלק שמתחת הקורה יישאר אסור בטלטול מדאורייתא בכל אופן, שהרי כלפיו ודאי אין שייך לומר 'יורד וסותם' מאחר ואין שם תקרה ד', א"כ הלא המבוי פרוץ במלואו למקום האסור דהיינו הטפח שתחת הקורה, ומה יועיל כאן דין 'לבוד'.

ובדעת רש"י שהקשה מדין 'לבוד' נראה שלדעת האומר 'קורה משום מחיצה' אפילו בגג טפח אומרים בו 'יורד וסותם' אף מדאורייתא (כמו שצדדו התוס' פו.), ועל כן הוצרך רש"י לטעם שאין אומרים 'לבוד' בדבר שאינו ממשי, אבל השו"ע נוקט שאין אומרים 'יורד וסותם' בדאורייתא פחות מארבעה (עפ"י קהלות יעקב ג).

עוד כתבו הראשונים, מדוע אין לומר 'לבוד' להחשיב את חוד הקורה החיצון כאילו נמצא בכותלי המבוי – ופרשו שאין אומרים כן כשיש דבר מפסיק ביניהם, כמו כאן שהקורה מפסקת (עפ"י חדושי הר"ן רשב"א וריטב"א).

וכן נקט מסבירא בשו"ת חכם צבי (נט). וע"ע חזו"א עו, ה; אבנ"ז או"ח סוסי"ט. וצ"ע ממה שכתבו הטור ושו"ע (שנו, א) שאומרים לבוד במחיצה שהמים עוברים דרכה, הגם שהמים מפסיקים באמצע. וצ"ל שמים שונים מגוף מוצק לענין זה, וכאור ה.ם.

דף ט

רב אשי אמר... כגון שנעץ שתי יתידות עקומות על שני כותלי מבוי שאין בגובהן ג' ואין בעקמומיתן ג'. מהו דתימא או לבוד אמרינן או חבוט אמרינן, לבוד וחבוט לא אמרינן, קמ"ל. ואם תאמר, כיון שהקורה בתוך ג' לכתלים, למה לי 'חבוט' הלא ב'לבוד' לבדו די. וי"ל שבאלכסון שבין ראשי הקורה לכתלים יש מרחק ג' טפחים ויותר [ומה שאמרו 'אין בעקמומיתן ג' היינו בעקמומית הפונה כלפי אמצע המבוי בקו ישר, אבל כשנמדוד את נטיית האלכסון העולה, יש שלשה טפחים עד לקורה], הלכך אי אפשר לומר 'לבוד' אלא אם נאמר תחילה 'חבוט' (עפ"י רשב"א ועוד. וע"ע תורת חיים וגאון יעקב). ויש מי שכתב [בדעת הרמב"ם שהשמיט דינו של רב אשי] באופן אחר; לעולם מדובר כשאין ג' טפחים באלכסון ואעפ"כ נצרכים אנו לדין 'חבוט', כי 'לבוד' אין מועיל אלא לחבר הדברים, אבל עדיין הקורה נמצאת במקומה, ולענין הכשר מבוי צריך שהקורה תהא על גבי המבוי ולצורך זה אין מועיל דין 'לבוד', ועל כן צריכים אנו לדין 'חבוט' שענינו להוריד הדבר ולהחשיבו כאילו הוא למטה, ורק על ידי כך נחשבת הקורה כנמצאת על גבי המבוי, ושוב אנו אומרים 'לבוד' לחברה לכתלים שבצד (עפ"י חדושי הגר"ח הלוי הל' סוכה ה, כא).

וכ"כ בקהלות יעקב ב בדעת הגרעק"א בתשובה יב שמוכה מתוך דבריו שלא נקט כתירוץ הרשב"א. וכמה אחרונים נטו מדברי